

Марина Олександрівна Павельчук

Методики визначення рівня сформованості наскрізного уміння діяти творчо учнів загальної середньої школи

УДК 373.1:15

DOI [https://doi.](https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-1.7)

[org/10.24195/artstudies.2024-1.7](https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-1.7)

Марина Олександрівна Павельчук
кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник відділу
міжнародних зв'язків та наукової
співпраці
Інституту педагогіки НАПН України
ORCID: 0000-0002-9677-2130

Відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти (2020) компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини. Культурна компетентність – стійкий інтерес до опанування українських і світових культурно-мистецьких надбань; повага до українців, представників корінних народів і національних меншин, культурних традицій інших країн і народів; розуміння творчих способів вираження та передачі в різних культурах через різні види мистецтва й інші культурні форми. Передбачає здатність розуміти й цінувати, а також готовність розвивати й виражати власні ідеї та почуття через культуру і мистецтво.

Оскільки сформованість певного вміння є складником компетентності, вважаємо за доцільне більш детально розглянути наскрізне уміння «діяти творчо» в розрізі формування та розвитку культурної компетентності, а саме методики визначення наявного в учнів рівня сформованості вищезгаданого уміння. У статті авторкою було описано методики визначення рівня сформованості в учнів загальної середньої школи наскрізного вміння діяти творчо. Під час дослідження було використано положення компетентнісного підходу. Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано такі теоретичні методи, як аналіз, синтез обґрунтування й узагальнення інформації. Авторкою було описано технологію проведення, необхідні роздаткові матеріали та способи обробки результатів для проведення методики «Творча уява», методики дослідження компонентів творчого мислення «Анаграми» (модифікація тесту Г. Айзенка Н. А. Головань) та методики «Матриці прогресивні Дж. Равена».

Ключові слова: компетентність, культурна компетентність, уміння, наскрізне уміння діяти творчо, методика діагностики, заклад загальної середньої освіти, учень закладу загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. Відповідно до Державного стандарту базової і повної середньої освіти (2020) компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці; компетенція – суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини («Міністерство освіти і науки України – Державний стандарт базової середньої освіти», 2020).

Однією з ключових компетенції є культурна компетентність – стійкий інтерес до опанування українських і світових культурно-мистецьких надбань; повага до українців, представників корінних народів і національних меншин, культурних традицій інших країн і народів; розуміння творчих способів вираження та передачі в різних культурах через різні види мистецтва й інші культурні форми. Передбачає здатність розуміти й цінувати, а також готовність розвивати й виражати власні ідеї та почуття через культуру і мистецтво.

Оскільки сформованість певного уміння є складником компетентності, вважаємо за доцільне більш детально розглянути наскрізне уміння «діяти творчо» в розрізі формування та розвитку культурної компетентності, а саме методики визначення наявного в учнів рівня сформованості вищезгаданого уміння.

Аналіз актуальних досліджень. Огляд наскрізних умінь, які притаманні ключовим компетентностям, здійснили О. Абрамова, А. Терещук та О. Пуляк; Л. Шелестова здійснила аналіз підручника як засобу формування наскрізних умінь учнів молодшої школи; особливості розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку розглядали у своїх дослідженнях Т. Крищенко та В. Яковлева; С. Помирча та А. Семіряжко охарактеризували застосування творчих завдань як засобу розвитку креативного мислення на уроках української мови і початкової школі; А. Король та П. Катерина виділили педагогічні умови формування творчої активності здобувачів освіти.

Мета статті полягає в доборі й описі методик визначення рівня сформованості в учнів загальної середньої школи наскрізного уміння діяти творчо.

Методологія дослідження. Під час здійснення дослідження було використано положення компетентнісного підходу. Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано такі теоретичні методи, як аналіз, синтез обґрунтування й узагальнення інформації.

Результати та їх обговорення. Серед наскрізних умінь учнів виділяється вміння діяти творчо, яке, на нашу думку, найбільш перегукується з ключовою компетентністю вміння діяти творчо. Роз-

глянемо методики діагностики рівня розвитку творчої уяви.

Методика «Творча уява». Мета методики – визначення рівня уяви, гнучкості та ригідності уяви учнів. Необхідний матеріал: три аркуші паперу, кожен удвічі менший за стандартний аркуш паперу; на першому аркуші – контур кола діаметром 2,5 см або 3 см посередині; на другому аркуші – контур рівностороннього трикутника зі сторонами довжиною 2,5 см; на третьому аркуші – контур квадрата зі стороною довжиною 2,5 см; на четвертому аркуші – контур квадрата зі стороною довжиною 1,5 см. Дослідження проводиться в три етапи. На першому етапі досліджуваному дається вказівка зробити малюнок, використовуючи контур геометричної фігури. Якість і зміст малюнка не має значення. Малювання закінчується за сигналом «стоп». Експериментатор дає вказівку досліджуваному почати малювати, а через 60 секунд зупиняє учня, ще через 60 секунд досліджуваному дається наступний аркуш паперу. Ця інструкція дається тричі, при цьому послідовно повторюються три аркуші з контурами геометричних фігур. Першим йде аркуш із контуром кола, потім аркуш із контуром трикутника і, нарешті, аркуш із контуром прямокутника.

Результати обробки результатів діагностики:

Рівні розвитку уяви. I рівень – контур використовується як основна деталь малюнка, малюнок простий, без доповнень, являє собою єдину фігуру; II рівень – контур використовується як основна деталь, але поруч можуть бути намальовані частини інших фігур; III рівень – контур використовується як основна деталь, але сам малюнок уже є фіксованим сюжетом і можна додавати деталі; IV рівень – контур геометричної фігури продовжує використовуватися як основна деталь, але малюнок уже є фіксованим сюжетом і можна додавати деталі; V рівень – контур геометричної фігури продовжує використовуватися як основна деталь, але сам малюнок уже має певний сюжет і можна додавати деталі; VI рівень – контур геометричної фігури використовується як основна деталь, але малюнок має складний сюжет із додаванням деталей; VII рівень – контур геометричної фігури намальований у складному малюнку.

Гнучкість уяви – кількість малюнків на одну тему: високий рівень (уява гнучка, усі малюнки виконані на різні теми й охоплюють як внутрішню, так і зовнішню сторони контуру); середній (уява менш фіксована, два малюнки того самого предмета); низька (уява з сильною фіксованістю образів, якщо всі малюнки того самого сюжету).

Ригідність уяви можна визначити за малюнками, які не виходять за контури геометричної фігури. У цьому випадку зображення фіксоване стосовно внутрішнього простору контуру.

Ступінь стереотипності або оригінальності уяви визначається за змістом малюнка. Типовий малю-

нок у круглому контурі – це квітка, сонце, людське обличчя, кролик, циферблат, колесо; у трикутному контурі – це будинок, дах, дорожній знак, людина з трикутною головою або тілом, піраміда, призма; у квадратному контурі може бути зображена людина (голова або тіло), робот, будинок, вікно, геометрична фігура, телевизор, книга, куб. Високий ступінь стереотипності виявляється, якщо всі малюнки типові; середній ступінь стереотипності – два малюнки типові; низький ступінь стереотипності – один малюнок типовий, а решта нетипові; творча уява проявляється, якщо всі малюнки індивідуальні та нетипові.

Методики дослідження компонентів творчого мислення «Анаграми» (модифікація тесту Г. Айзенка Н. А. Головань). Мета методики – визначення ступеня розвитку творчого компонента мислення (гнучкості мислення). Необхідний матеріал: анаграми. Процедура: досліджуваному дається вказівка, що протягом п'яти хвилин із наведеної анаграми їм потрібно витягнути всі літери і скласти слово, не додаючи жодних інших літер.

Результати обробки результатів діагностики: результати досліджуваних оцінюються за такою шкалою: 31 слово і більше – оригінальність, гнучкість мислення з елементами оригінальності; 22–30 слів – висока гнучкість; 17–21 слово – добра гнучкість; 11–16 слів – середня гнучкість; 10 слів і менше – інертне мислення.

Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості. Мета методики – оцінка рівня сформованості загальних творчих здібностей учнів. Необхідний матеріал: набір тверджень. Процедура: досліджуваному дається вказівка, що їм потрібно уважно прочитати наведені твердження й дати відповідь «так», якщо твердження збігається з їхньою думкою, і «ні», якщо не збігається.

Результати обробки результатів діагностики: відповідь «так» на твердження 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 18, 19; відповідь «ні» на твердження 2, 5, 6, 11, 13, 16. Обробіть результати 17 відповідей і дайте по 2 бали за кожну пару. Підсумуйте результати; від 28 до 38 балів – дуже високий рівень сформованості загальних творчих здібностей; від 24 до 30 балів – високий; від 11 до 23 балів – середній; від 4 до 10 балів – низький; від 0 до 3 балів – дуже низький рівень сформованості загальних творчих здібностей.

Методика «Матриці прогресивні Дж. Равена». Методика призначена для дослідження логіки мислення учнів і визначення їхньої здатності до систематизації інформації, планування та планомірного здійснення інтелектуальної діяльності. Тест складається з невербальних завдань. Досліджуваному пропонується зображення фігур, пов'язаних певними відношеннями, одна з яких відсутня, а під нею наведено від 6 до 8 інших фігур. Завдання дослі-

джуваного встановити пропущеної, яка об'єднує фігури на малюнку, і записати номер відсутньої фігури із запропонованих варіантів у реєстраційному бланку. Необхідний матеріал: буклет із 60 малюнками, розділеними на п'ять серій (А, В, С, D, E), по 12 малюнків у кожній серії. Кожна серія містить завдання, які експонентно зростають за рівнем складності. При цьому типи завдань також зростають у складності в середині кожної серії зображень. Час на виконання завдання обмежений і становить рівно 40 хвилин. Щоб встигнути виконати завдання у відведений час, потрібно завжди давати загальну інструкцію на початку і наприкінці тесту. До початку тесту учні не відкривають і не заглядають в малюнки. За командою організатора респонденти починають виконувати завдання. Перед цим дослідник має заохотити досліджуваних розсудливо скористатися часом і не затримуватися на особливо складних для них завданнях занадто довго. Краще перейти до наступного завдання й повернутися до невирішеного завдання, якщо залишиться час; після закінчення 20 хвилин потрібно попередити респондентів, що пройшла половина наданого їм на виконання завдання часу. Під час тестування потрібно слідкувати за тим, щоб учні не списували роботи один одного; після закінчення 40 хвилин дайте інструкцію припинити роботу над завданнями.

Результати обробки результатів діагностики: правильність виконання завдання визначається шляхом порівняння результатів, наданих учнями, з «ключем» методики. Підраховується кількість правильних відповідей і перераховується у відсотки, виходячи з припущення, що 60 правильних відповідей відповідають 100% правильних відповідей. Дж. Равен виділяє 5 рівнів інтелектуального розвитку: I рівень: 95% і вище (57 і більше правильних відповідей) – високий рівень інтелекту; II рівень: 75–94% (від 45 до 56 правильних відповідей) – інтелект вище середнього; III рівень: 25–74% (від 15 до 44 правильних відповідей) – середній інтелект; IV рівень: 5–24% (від 3 до 14 правильних відповідей) – інтелект нижче середнього; V рівень: < 5% (менше 3 правильних відповідей) – інтелектуальна недостатність.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. За результатами дослідження було підібрано й охарактеризовано методики дослідження рівня сформованості наскрізного уміння діяти творчо, якими можуть послуговуватися

в роботі вчителі закладів загальної середньої освіти, педагоги-дослідники. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Перспективними напрямами дослідження вбачаємо вивчення окремих аспектів діагностики та розвитку наскрізних умінь учнів закладів загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

Король, А. М., & Катерина, П. (2023). Педагогічні умови формування творчої активності здобувачів освіти. *INNOVATIVE SCIENTIFIC RESEARCH: THEORY AND PRACTICE*, 292.

Крищенко, Т., & Яковлева, В. (2015). Особливості розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/32049/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%B4%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D1%83.pdf>.

Лобова, О., Сбруєва, А., & Бойченко, М. (2020). Формування культурної компетентності школярів у процесі мистецької освіти в «Новій українській школі». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3–4, 266–276. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9548/1/Lobova_Formuvannia%20kulturnoi%20kompetentnosti.pdf.

Помирча, С., & Семірякко, А. (2023). Творчі завдання як засіб розвитку креативного мислення на уроках української мови в початковій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2 (104). 127–136.

Терещук, А. І., Абрамова, О. В., & Пуляк, О. В. (2022). Наскрізнi уміння притаманні ключовим компетентностям: умови та шляхи формування на уроках технологій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (205), 64–69. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-64-69>.

Шелестова, Л. (2022). Підручник як засіб формування наскрізних умінь молодших школярів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/737239/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf.

Methods of determining the level of formation of the comprehensive ability to act creatively among general secondary school students

Maryna Oleksandrivna Pavelchuk

Candidate of Pedagogical Sciences,
Researcher of the Department
of the International
Connections and Scientific Cooperation
Institute of Pedagogy of the National
Academy
of Educational Sciences of Ukraine
ORCID: 0000-0002-9677-2130

According to the State Standard of Basic and Complete Secondary Education (2020) competence is an integrated ability of a student acquired in the learning process, consisting of knowledge, skills, experience, values and attitudes that can be implemented in practice in a holistic manner; competence is a socially recognized level of knowledge, skills, abilities, attitudes in a particular field of human activity. Cultural competence is a steady interest in mastering Ukrainian and world cultural and artistic achievements; respect for Ukrainians, representatives of indigenous peoples and national minorities, cultural traditions of other countries and peoples; understanding of creative ways of expression and transmission in different cultures through various types of art and other cultural forms. It implies the ability to understand and appreciate, as well as the willingness to develop and express one's own ideas and feelings through culture and art.

Since the formation of a certain skill is a component of competence, we consider it expedient to consider in more detail the cross-cutting skill of "acting creatively" in the context of the formation and development of cultural competence, namely, the methods of determining the level of the above-mentioned skill available to students. In the article, the author describes the methods for determining the level of development of the cross-cutting skill of acting creatively in general secondary school students. In the course of the study, the provisions of the competence approach were used. In order to achieve the research objective, the author used such theoretical methods as analysis, synthesis of justification and generalization of information. The author described the technology of conducting, the necessary handouts and methods of processing the results for the "Creative Imagination" methodology, the "Anagrams" methodology for studying the components of creative thinking (modification of the G. Eysenck test by N. A. Holovan) and the "J. Raven's Progressive Matrices" methodology.

Key words: competence, cultural competence, ability, comprehensive ability to act creatively, diagnostic method, institution of general secondary education, student of institution of general secondary education.